

ПРИЧИНИ І СПЕЦИФІКА ВІДХИЛЕНЬ У СОЦІАЛЬНОМУ РОЗВИТКУ І ПОВЕДІНЦІ ПІДЛІТКІВ, СТАРШОКЛАСНИКІВ

У статті подано короткий аналіз причин і специфіки відхилень у соціальному розвитку і поведінці підлітків, старшокласників як соціально-педагогічної проблеми. Зокрема, соціальні психологи та соціальні педагоги підліткового і ранній юнацький вік (12-17/18 років) відносять до «єдиного маргінального (перехідного) періоду соціалізації»; акцентують на значенні задоволення таких важливих у цьому віці потреб, як потреба у позитивній оцінці значущих дорослих; потреба у самоповазі; у спілкуванні та інші.

Ключові слова: соціальна педагогіка, підлітковий і ранній юнацький вік, норма і відхилення, соціальні відхилення, причини девіантної/делінквентної поведінки.

На тлі сучасного соціально-економічного й соціокультурного розвитку країни загострюються такі проблеми, як злочинність неповнолітніх, наркоманія та інші залежності серед молоді, погіршення стану здоров'я дітей і молоді та багато інших.

Негативні соціальні тенденції у підлітковому і молодіжному середовищі зумовлюють потребу удосконалення соціальної політики держави, створення необхідних соціально-економічних, соціокультурних і соціально-педагогічних умов для розвитку сім'ї, підвищення освітнього та культурного рівня дітей і молоді, їх соціального становлення, самореалізації.

За таких умов варто підкреслити актуальність соціально-педагогічної науки і практики, об'єкт якої, на думку О. В. Безпалько, можна визначити як «процес набуття людиною соціальності під впливом сукупності соціальних явищ, процесів та відносин. Відповідно предметом є соціальне виховання особистості у різних сферах суспільного життя» [1].

Таким чином, важливе теоретичне і практичне значення в контексті дослідження мають праці, присвячені психологічним аспектам становлення особистості в онтогенезі (Б. Г. Ананьєв, Л. І. Божович, Л. С. Виготський, Д. Б. Ельконін, П. Я. Гальперін, А. М. Леонтьєв та інші); праці, в яких представлені соціально-педагогічні основи навчально-виховного процесу (А. С. Макаренко, С. Т. Шацький); розглядаються аспекти соціалізації особистості, соціального виховання (І. Д. Бех, О. М. Докукіна, Т. А. Ромм, О. Л. Кононко та інші); сутність і особливості відхилень у соціальному розвитку і поведінці підлітків, девіантна поведінка та її профілактика (Т. Ф. Алексеєнко, І. Д. Зверева, А. І. Капська, В. М. Оржеховська, Т. Є. Федорченко, С. Я. Харченко та інші); соціально-педагогічний потенціал освітніх інститутів, зокрема позашкільних навчальних закладів (В. В. Верби-

цький, В. П. Голованов, А. В. Золотарьова, Б. В. Купріянов, Т. І. Сущенко, Г. П. Пустовіт та інші).

Метою статті є короткий аналіз причин і специфіки відхилень у соціальному розвитку і поведінці підлітків, старшокласників як соціально-педагогічної проблеми.

Насамперед, у контексті соціально-педагогічного дослідження актуальною є позиція, відповідно до якої у розвитку соціальної педагогіки простежуються два напрями: соціальний і особистісний (Л. В. Мардахаєв). Соціальний напрям у широкому розумінні визначається впливом держави, суспільства загалом на виховання підростаючого покоління (соціопедагогіка); у вузькому сенсі – впливом середовища життєдіяльності на процес формування особистості (педагогіка середовища) [8].

Особистісний напрям визначає соціальну педагогіку особистості, що бере початок від «індивідуальної» педагогіки Дж. Локка (1632-1704), Ж. Ж. Руссо (1712-1778) та ін. Л. В. Мардахаєв розглядає у її межах кілька напрямів (умовно-гуманістичний і консервативний), говорить про те, що у другій половині XIX ст. в «індивідуальній» педагогіці виникла вкрай права, націоналістична за своєю сутністю концепція німецького філософа Ф. Ніцше (1844-1900) – концепція формування «надлюдини». Цей напрям поставив перед педагогами проблему виховання людини заради неї самої, або підготовки її до життя в певному середовищі (державі, суспільстві). Це великою мірою сприяло появі як альтернативи індивідуальної педагогіки соціального спрямування, яка обґрунтовує пріоритет соціального призначення людини, необхідність її підготовки до життя в конкретному суспільстві (Л. В. Мардахаєв) [8].

Особливого значення в контексті нашого дослідження набувають визначені Л. В. Мардахаєвим у межах особистісного напрямку такі піднапрями.

Педагогіка соціального становлення особистості (К. Магер, Х. Мискес, М. А. Галагузова, А. В. Мудрик, Б. Т. Лихачев та інші). У межах цього напрямку у полі уваги такі основні фактори соціального становлення особистості, як:

- внутрішня особистісна обумовленість (людина соціально формується відповідно до її індивідуальності, можливостей і особливостей, властивих саме їй);
- середовищна обумовленість (людина формується відповідно до тих соціальних умов, у яких живе і реалізує себе як особистість);
- зовнішня соціальна обумовленість (орієнтована у соціальному становленні відповідно до вимог конкретного суспільства, його соціокультури, способу життя).

Педагогіка соціальних відхилень у формуванні особистості. Цей підрозділ вивчає причини соціального відхилення у розвитку і вихованні людини і певних груп, можливості його попередження і подолання (І. Г. Песталоцці, Е. Молленхауер, Ф. А. Дістервег, А. С. Макаренко, В. Н. Сорока-Россинський та інші) [8, с. 9-11].

Отже, для соціальної педагогіки поняття «норма» і «відхилення від норми» є важливими. Вони застосовуються для характеристики процесу розвитку і соціальної поведінки дитини. Поняття «норма» широко використовується в медицині, психології, педагогіці, соціології та інших науках. Складність у визначенні поняття «норма» не лише термінологічна, але й змістова. Зокрема, моральні норми не можуть бути раз і назавжди зафіксовані у всіх без винятку спільнотах, тому що вони, по-перше мають національну специфіку, крім того, з часом перетворюються, змінюються. Так, у США після другої світової війни протягом двох-трьох десятиліть паління було звичайним, «нормальним» явищем, до якого суспільство ставилося лояльно. На сучасному етапі, коли людство долучилося до боротьби проти цієї шкідливої для здоров'я людини звички, куріння вважається ознакою поганого тону [5].

Те, що не відповідає нормі, позначається поняттям «відхилення». Відхилення можуть мати як негативний, так і позитивний характер. Наприклад, відхиленнями від норми в розвитку дитини є і розумова відсталість, і талановитість. Такі негативні відхилення у поведінці, як злочинність, алкоголізм, наркоманія тощо, чинять негативний вплив і на процес соціального становлення людини, і на розвиток суспільства загалом [5].

У соціальній педагогіці відхилення від норми умовно поділяють на чотири групи: фізичні, психічні, педагогічні й соціальні [5]:

Фізичні: хронічні соматичні та інфекційні захворювання; порушення зору, порушення слуху, порушення опорно-рухового апарату.

Психічні: затримка психічного розвитку; розумова відсталість; порушення мови; порушення емоційно-вольової сфери; обдарованість.

Педагогічні: відхилення у здобутті загальної освіти; відхилення у здобутті професійної освіти.

Соціальні: сирітство; девіантна поведінка: алкоголізм, токсикоманія, наркоманія, проституція, бездоглядність, бродяжництво, правопорушення, злочинність.

Соціальні відхилення можуть бути зумовлені різними (об'єктивними і суб'єктивними) чинниками, виникати у будь-якому віці, утім, особливо «небезпечним» щодо виникнення соціальних відхилень психологи, соціальні психологи та соціальні педагоги вважають старший підлітковий і ранній юнацький вік (12-17/18 років), який відносять до «єдиного маргінального (перехідного) періоду соціалізації» (Л. Е. Орбан-Лембрик). У психологічній науці цей віковий

період загалом відносять до кризових, але питання про неминучість кризи і її тривалість залишається дискусійним [3, с. 389].

Перед тим, як схарактеризувати так звані «фактори ризику», пов'язані з віковими особливостями, наведемо декілька важливих позицій щодо підліткового, раннього юнацького віку.

1. Підлітковий вік — період онтогенезу, перехідний між дитинством та дорослістю, виокремлений як особливий у ХІХ ст. Хронологічні межі періоду точно не фіксовані. Залежно від того, чи розглядається як особливий етап розвитку ранній юнацький вік, підлітковому вікові відводиться період від 10-11 до 15 років або від 11-12 до 16-17 років [3, с. 389]. Таким чином, психологи розходяться й у визначенні вікових меж юності. У західній психології загалом превалує тенденція об'єднання підліткового віку і юності у єдиний віковий період — період дорослішання, змістом якого є перехід від дитинства до дорослості, а межі можуть простягатися від 12-14 до 25 років. У вітчизняній і російській психології прийнято розглядати юнацький вік як самостійний період розвитку людини, його особистості й індивідуальності [3, с. 635].

Отже, відповідно до однієї із сучасних вікових періодизацій (у віковій психології), розглядаємо період дорослішання, у межах якого для нас мають значення:

- підлітковий (середній шкільний) вік — від 11 до 14 років у дівчаток і від 12 до 15 років у хлопців;
- рання юність (старший шкільний вік) — від 15/16 до 17/18 років.

До періоду дорослішання, таким чином, відносять також період зрілої юності (від 18 до 20 років) (М. В. Савчин).

2. Підлітковий вік (у широкому розумінні) доцільно розглядати як історичне утворення: особливості перебігу та тривалість підліткового віку помітно варіюються залежно від рівня розвитку суспільства (Л. С. Виготський, Л. П. Блонський). Відповідно, Л. С. Виготський дотримувався позиції про те, що підлітковий вік — це найбільш нестійкий і мінливий період, який відсутній у дикунів і за несприятливих умов «має тенденцію дещо скорочуватися, складаючи часто ледве помітну смугу між завершенням статевого дозрівання й становленням кінцевої зрілості» [4; 9]. На сучасному етапі у ровинутих країнах світу цей період (підлітковий, ранній юнацький) має тенденцію до поступового подовження. За сучасними даними [9, с. 161], він охоплює майже десятиліття — від 11 до 20 років.

3. Найважливішим новоутворенням підліткового періоду є становлення нового рівня самосвідомості, зміна Я-концепції (Л. І. Божович, Л. С. Виготський, Д. Б. Ельконін, Е. Еріксон, І. С. Кон), відкриття та становлення соціального «Я» (І. С. Кон). Провідними потребами у підлітковому віці виступають потреби у самостверженні й у спі-

лкуюванні з однолітками, остання розглядається також як провідна діяльність (Д. Б. Ельконін). Згідно з іншою точкою зору, провідною діяльністю у цей період є просоціальна діяльність, що визначається потребою підлітка зайняти певне місце в житті суспільства (Д. І. Фельдштейн). Соціально-психологічні дослідження свідчать про те, що підліткам властиві спрямованість у майбутнє, стурбованість соціальними проблемами (війни і миру, екології тощо). Особливості біологічного розвитку підлітка зумовлюють потребу у статевій ідентифікації, у визнанні себе представниками певної статі.

Як підкреслює І. Д. Бех, в юнацькому віці збільшується кількість виконуваних старшокласником соціальних ролей, зростають вимоги до відповідальності за дії та вчинки, формуються мотиви самовизначення, вдосконалюється вміння керуватися свідомо поставленою метою [2]. Як центральне новоутворення раннього юнацького віку розглядають особистісне самовизначення, що постає як потреба юнаків і дівчат зайняти внутрішню позицію дорослої людини, усвідомити своє місце в суспільстві, зрозуміти себе і свої можливості. У ранній юності основними є потреби у самореалізації, самовираженні, з'ясуванні сенсу життя; у цьому віці інтенсивно формується світогляд як система поглядів на об'єктивний світ і місце у ньому людини. Формування світогляду охоплює соціальну орієнтацію особистості — усвідомлення своєї належності до соціальної спільноти (національної, професійної, вікової), вибір свого майбутнього соціального становища і шляхів його досягнення (М. В. Савчин).

4. Особливості соціального становлення у підлітковому, ранньому юнацькому віці зумовлюють необхідність соціально-педагогічної підтримки особистості, створення оптимальних умов для її соціального становлення.

Зокрема, серед специфічних «проблем» підліткового віку, неврівноваження яких призводить до соціальних відхилень, Л. В. Мардахаєв розглядає такі:

а) кризові явища, що характеризують психофізіологічний розвиток в підлітковому віці: пришвидшений і нерівномірний розвиток організму в період статевого дозрівання; незривненість серцево-судинної системи, що впливає на фізичне і психічне самопочуття підлітка; «гормональна буря» ендокринної системи в період статевого дозрівання, що виявляється в підвищеній збудливості, емоційній нестійкості;

б) загострення взаємин з дорослими, батьками, учителями, що виражаються в «конфлікті» моралі старших і молодших, почутті дорослості і неприйнятті вимог до себе;

в) прагнення замінити відносини з позиції «моралі підкорення» на «мораль рівності»;

г) підвищена критичність оцінювальних суджень і поведінки дорослих;

д) зміни в характері взаємовідносин з однолітками, потреба у спілкуванні, прагнення до самоствердження, що призводять деколи до негативних форм, та ін. [8, с. 124].

У праці А. Е. Личко «Психопатії і акцентуації характеру у підлітків» [6, с. 31-51] автор розглядає причини девіантної/ делінквентної поведінки та основні види порушень поведінки підлітків (підлітковий вік тут розглядається у поєднанні з раннім юнацьким — **О. Л.**). Зокрема, наведено результати досліджень, які свідчать: «підліткова делінквентність в переважній більшості має чисто соціальні причини — недоліки виховання, насамперед. Від 30 до 85% делінквентних підлітків, за даними різних авторів, виростають в неповній сім'ї, тобто без батька, або в родині деформованій, де недавно з'явилися вітчима або, рідше, мачуха. Чимале значення мають бездоглядність, виховання за типом «гіпопротекції». Зростанню делінквентності серед підлітків сприяють соціальні потрясіння, що позбавляють сімейної опіки...» [6; 10]. Серед основних видів порушень поведінки підлітків А. Е. Личко визначає такі:

- втечі з дому та бродяжництво;
- рання алкоголізація як форма токсикоманічної поведінки;
- девіації сексуальної поведінки;
- суїцидальна поведінка [6].

Проблеми алкоголізму і наркоманії у підлітковому та молодіжному середовищі загострюються у періоди нестабільного соціально-економічного і соціокультурного розвитку, пов'язані із загальним соціальним тлом, утім, мають і специфічні психосоціальні причини. Психологи розглядають алкоголізм і наркоманію як відхилення у розвитку особистості, говорять про чинники формування психологічної готовності до вживання психоактивних речовин; аналізують роль вікових особливостей у такому контексті [7]. Зокрема, дослідження наркологів, психіатрів, психологів свідчать, що головними факторами у виникненні у неповнолітніх потреби у психоактивних речовинах є такі: несприятлива мікросоціальна ситуація розвитку; вікові особливості; відхилення у функціонуванні вищої нервової діяльності. Початок вживання психоактивних речовин підлітком може бути наслідком одного із зазначених факторів або їх сполучення. По-перше, це може бути реакцією здорового підлітка на ситуацію в сім'ї та школі. По-друге, проявом вікової особливості — негативізму як крайнього прояву реакції емансипації або однією з форм пошукової поведінки, яка часто з віком проходить самовільно, мірою загальної стабілізації поведінки. По-третє, це може бути проявом психічних розладів або загостренням акцентуації характеру підлітка [7, с. 59].

У межах нашого дослідження доцільно детальніше зупинитися на тому, які вікові особливості можуть бути фактором виникнення потреби у психоактивних речовинах. Спираючись на працю Н. Ю. Ма-

ксимової «Психологічний аспект профілактики алкоголізму і наркоманії підлітків» [7], можливо розглядати такі особливості.

Як уже зазначалося, у підлітковому віці відбувається якісний стрибок у розвитку психіки — усвідомлення своєї індивідуальності, становлення стійкого уявлення про себе («Я-образ»), тобто формування самосвідомості. У прагненні до самостійності підліток насправді ще не впевнений у своїх силах. З одного боку, він розуміє, що йому необхідно співробітництво з дорослими, з іншого боку, підліток відчуває при цьому свою слабкість порівняно з ними. Це викликає напруженість, постійне прагнення перевірити силу свого «Я». Прагнення бути незалежним, дорослим спонукає ніби ходити на межі забороненого, що може виявлятися у різних відхиленнях: від грубощів у стосунках з батьками і вчителями до спроб обійти закон, експериментів із психоактивними речовинами.

Важливішою потребою у підлітковому віці є потреба спілкування з однолітками. Бажання посісти певне, таке, що задовольняє підлітка, місце серед однолітків, заслужити їхню повагу визначає його поведінку. У цьому віці особливо яскраво виражена реакція групування. Підліток може потрапити до групи підлітків, які є багатим ґрунтом для антисоціальної діяльності, зокрема вживання психоактивних речовин. Найчастіше асоціальна група формується із підлітків і дітей, які не зуміли нормально адаптуватися у класі і сім'ї. У групі однолітків такі підлітки знаходять розуміння, емоційну підтримку, відчуття власної значущості, що робить дуже важливим спілкування з такими самими «вигнаними з суспільства», як і вони.

Формування самосвідомості супроводжується підвищеним інтересом підлітка до самого себе, свого внутрішнього світу і зовнішності; у цей період вперше виникають питання про сенс життя, власне місце серед людей, виникає усвідомлення своєї унікальності, неповторності. У підлітка, що нормально розвивається, це усвідомлення власної значущості, передчуття життєвого успіху, реалізації своїх здібностей зумовлює насолоду, радісне нетерпіння скоріше стати дорослим. У випадку відхилення у соціальному розвитку особистості вказані особливості формування самосвідомості супроводжуються негативними емоційними переживаннями. Найчастіше такі підлітки не досягають рівня усвідомлення свого внутрішнього світу, осмислення власного призначення в житті, філософських міркувань про майбутнє. Цьому сприяє не такою мірою їхній низький інтелектуальний і культурний рівень, соціальна та особистісна незрілість, як хворобливість інформації про себе, яку вони отримують від оточуючих [7].

Отже, можливо розглядати представлені вище та інші вікові особливості, специфічні потреби, незадоволення яких може спровокувати виникнення у неповнолітніх потреби у психоактивних речовинах. Зокрема, факторами психологічної готовності до вживання

психоактивних речовин може бути незадоволення таких важливіших у цьому віці потреб, як потреба у позитивній оцінці значущих для підлітка дорослих; потреби у самоповазі; потреби у спілкуванні (оскільки низька успішність і негативна оцінка вчителя не сприяє покращенню становища учня в системі міжособистісних стосунків у колективі класу) та ін. [7, с. 104-105].

Реальне вирішення проблеми, що розглядається, Н. Ю. Максимова вбачає у сполученні двох умов:

- психосоціальне оздоровлення популяції загалом;
- запобігання і подолання особистісної схильності підлітків до алкоголізму та наркоманії [7, с. 128].

Щодо першої умови психолог акцентує на створенні для людини необхідних можливостей для задоволення потреб усіх рівнів – від вітальних (фізіологічних) до потреби у персоналізації.

Потреба у персоналізації, тобто потреба бути особистістю, є джерелом соціальної активності людини. Людина виявляє її утверджує свою особистість, з одного боку, змістом своєї власної активності (самореалізацією), з іншого боку – змістом своїх відносин з людьми [7, с. 129]. Тому для нормального соціального становлення у підлітковому віці важливо створення умов для можливості утвердити себе у змістовній, соціально значущій діяльності, задоволення потреби у творчості, самореалізації.

Такі умови створюються шляхом залучення підлітків, старшокласників до занять у різноманітних гуртках, секціях, клубах, а також за умови сприятливої атмосфери в сім'ї, де підліток відчуває значимість своєї ролі у вирішенні спільних задач. За несприятливих умов зростання внутрішніх можливостей і домагань підлітка стикається з бідністю реального змісту його діяльності та спілкування.

За результатами короткого аналізу соціально-педагогічної проблеми маємо підстави для висновків:

- для соціальної педагогіки поняття «норма» і «відхилення від норми» є важливими. Вони застосовуються для характеристики процесу розвитку і соціальної поведінки дитини (М. А. Галагузова, Л. В. Мардахаєв);
- особливості соціального становлення особистості у старшому підлітковому (12/13-14/15 р.), ранньому юнацькому (15-17/18 р.) віці за негативних, несприятливих для розвитку соціальних обставин та/або суб'єктивних чинників, зумовлюють педагогічні та соціальні відхилення від норми, різновидами яких є підлітковий алкоголізм, токсикоманія, наркоманія, проституція, бездоглядність, бродяжництво, правопорушення, злочинність;
- психологи і соціальні наголошують на значенні задоволення таких важливих у цьому віці потреб, як потреба у позитивній

оцінці значущих для підлітка дорослих; потреби у самоповазі; потреби у спілкуванні та ін. [7, с. 104-105; 8];

- умови для соціально прийняттого проведення дозвілля, самореалізації та творчого самовираження дітей і молоді створюються у гуртках та інших творчих об'єднаннях позашкільних навчальних закладів, які в історичному аспекті і на сучасному етапі виконують функцію соціально-педагогічної профілактики відхилень у соціальному розвитку і поведінці підлітків, старшокласників.

Таким чином, стаття не висвітлює проблему повною мірою. У контексті проблеми доцільно здійснити аналіз соціально-педагогічної профілактики відхилень у соціальному розвитку і поведінці підлітків, старшокласників; роль у цих процесах позашкільної освіти.

Література

1. Безпалько О.В. Соціальна педагогіка в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку // Вісник психології і педагогіки [Електронний ресурс] : зб. наук. пр. / Педагогічний інститут Київського університету імені Бориса Грінченка, Інститут психології і соціальної педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка. – Випуск 9. – К., 2012. – Режим доступу до збірника : http://www.rsuh.kiev.ua/Збірник_наук._праць_ – Випуск 9. – Назва з екрана.
2. Бех І.Д. Виховання особистості : підручник / І.Д. Бех. – К. : Либідь, 2008. – 848 с. : іл.
3. Большой психологический словарь / сост. и общ. ред. Б.Г. Мещеряков, В.П. Зинченко. – СПб. : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2007. – 672 с.
4. Выготский Л.С. Избранные психологические исследования / Л.С. Выготский. – М. : Л., 1956.
5. Социальная педагогика: курс лекций : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / М.А. Галагузова, Ю.Н. Галагузова, Г.Н. Штинова, Е.Я. Тищенко, Б.П. Дьяконов. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – 416 с.
6. Личко А.Е. Психопатии и акцентуации характера у подростков / А.Е. Личко. – Л. : Медицина, 1983.
7. Максимова Н. Ю. Психологічний аспект профілактики алкоголізма та наркоманії підлітків : метод. посібник / Н. Ю. Максимова. – К. : ІСДО, 1995. – 144 с.
8. Мардахаев Л. В. Социальная педагогика : учеб. / Л. В. Мардахаев. – М., 2006.
9. Обухова Л. Ф. Детская (возрастная) психология : учебник / Л. Ф. Обухова. – М. : Российское педагогическое агентство. – 1996. – 374 с.
10. Психология развития / под ред. А.К. Болотовой и О.Н. Молчановой. – М. : ЧеРо, 2005. – 524 с.

В статье представлен краткий анализ причин и специфики отклонений в социальном развитии и поведении подростков, старшеклассников как социально-педагогической проблемы. В частности, социальные психологи и социальные педагоги подростковый и ранний юношеский возраст (12–17/18 лет) относят к «единому маргинальному (переходному) периоду социализации»; акцентируют на значении удовлетворения таких важных в этом возрасте потребностей, как потребность в положительной оценке значимых взрослых, потребность в самоуважении, в общении и другие.

Ключевые слова: *социальная педагогика, подростковый и ранний юношеский возраст, норма и отклонения, социальные отклонения, причины девиантного/делинквентного поведения.*

O. V. Lytovchenko

The Reasons and Specificity of the Deviations in the Social Development and Behavior of Adolescents

The Institute of Problems on Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine (9 Berlynskoho Str, Kyiv, Ukraine)

This article provides a brief analysis of the causes and specificity of abnormalities in social development and behavior of adolescents as a social and educational problem. Urgent is the theoretical position that any development in social pedagogy is composed of two trends: social and personal (social pedagogy of personality and social abnormalities in the formation of a personality (L. V. Mardakhaev)).

The features of social identity formation in adolescence (12-17/18 City) under negative social circumstances determine educational and social abnormalities. The deviations in the behavior of adolescence are a teenage alcoholism, drug addiction, prostitution, homelessness, vagrancy, delinquency.

Psychological readiness for drug use is observed when the major needs of teens are not met: the need for a positive assessment of significant adults, the need for self-esteem, the need for communication, etc.

For normal social development in adolescence, it is important to create the conditions for the possibility of establishing himself in the socially relevant activities, to meet the needs of creative fulfillment. Such conditions are created through attracting teenagers to classes in groups, clubs, and provision of a favorable atmosphere in the family, where the teenagers feels the importance of their role in solving common problems.

Keywords: social pedagogy; adolescence; norm and deviation; social rejection; causes of deviant/delinquent behavior.

References

1. Bezpalko, O.V. (2012). Sotsialna pedahohika v Ukraini: suchasni stan ta perspektivi rozvytku [Social Pedagogy in Ukraine: Modern State and Prospects of Development]. *Visnyk psihologii i pedahohiki: zbirk naukovykh prats: Vol. 9*. Retrieved from http://www.psyh.kiev.ua/Збірник_наук_праць_-Випуск_9.
2. Bekh, I.D. (2008). *Vykhovannia osobystosti* [Education of Personality]. Kyiv: Lybid.
3. Meshcheriakov, B. G., & Zinchenko, V.P. (Eds.). (2007). *Bolshoi psikhologicheskii slovar* [Great Psychological Dictionary]. St. Petersburg: Prime-EVROZNAK.
4. Vygotskii, L. S. (1956). *Izbrannye psikhologicheskie issledovania* [Selected Pedagogical Studies]. Moscow.
5. Halahuzova, M. A., Halahuzova, J. N., Shtynova, G. N. Tishchenko, E. Y., & Dyakonov, B. P. (2001). *Sotsialnaia pedagogika* [Social Pedagogy]. Moscow: VLADOS.
6. Lichko, A. E. (1983). *Psikhopatii i aktsentuatsii kharaktera u podrostkov* [Psychopathy and Accentuation of Character of Adolescents]. Leningrad: Meditsina.
7. Maksimova, N. Yu. (1995). *Psikhologicheskii aspekt profilaktyki alkoholisma ta narkomanii pidlitkiv* [Psychological Aspect of Alcoholism and Narcomania]. Kyiv: ISDO.
8. Mardakhaev, L.V. (2006). *Sotsialnaia pedagogika* [Social Pedagogy]. Moscow.
9. Obukhova, L.F. (1996). *Detskaia (vozrastnaia) psikhologia* [Children's Psychology]. Moscow: Rossiiskoe pedagogicheskoe agentstvo.
10. Bolotova, A.K., & Molchanova, O.N. (Eds.). (2005). *Psychologia razvitia* [Psychology of Development]. Moscow: CheRo.